

Inkluderende fællesskaber

Af Christina Holm Poulsen, ph.d. i psykologi, forfatter og selvstændig forsker og foredragsholder

Inklusion har i flere år været på den skolepolitiske dagsorden. Aktuelt er der kommet et fornyet fokus på inklusion, idet Kommunernes Landsforening i januar 2025 proklamerede, at flere elever skal inkluderes i almenskolen. Inklusion er dermed et centralt tema og en udfordring i skolen, og forbundet med diskussioner om, hvordan det pædagogisk skal forstås og praktiseres.

Nogle gange kan inklusion blive forstået på en reduceret måde, hvor det handler om børn med særlige behov og deres placering i skolesystemet. Når det sker, mister vi hele grundpointen. Inklusion drejer sig ikke om enkeltindivider, men om fællesskaber. Det handler ikke om placeringer af børn, men om deres mulighed for at blive inddraget i, bidrage til og have indflydelse på de fællesskaber og aktiviteter, de indgår i. Inklusion handler om at fremme fællesskaber, der giver plads til mangfoldige måder at deltage og bidrage på. Inklusion er derfor et fællesskabsanliggende og en opgave, der ikke alene er forbeholdt skole og uddannelse. Det er også en opgave for kirken.

Denne artikel tager afsæt i min forskning om inklusion i folkeskolen. Men de pointer, der træder frem, rækker ud over skolen og ind i andre sammenhænge, hvor vi møder børn og unge. Herunder kirkens rum og fællesskaber.

Fællesskabernes betydning

Når jeg i min forskning følger børn i løbet af en skoledag, får jeg øje på børns betydning for hinanden. De er optagede af "at være med" og har en stor del af deres opmærksomhed rettet mod det sociale liv i klassen. Det er vigtigt for dem alle, at de oplever at være en del af fællesskabet. Flere studier viser, at det er afgørende for børn og unges udvikling, læring og trivsel, at de oplever at være med i fællesskaber blandt andre børn og unge (Holm Poulsen 2021, Højholt 2001, Testmann 2021, Tybjerg 2023). De er optaget af spørgsmål som: "Hvem skal jeg være sammen med?", "Hvor hører jeg til?" og "Hvordan gør jeg mig gældende blandt de andre?". Uanset hvilke vanskeligheder børnene står i, er de engagerede i, hvordan de kan blive en del af fællesskabet.

Inden for mobbeforskningen anvendes begreberne "social eksklusionsangst" (Søndergaard, 2009) og "longing for belonging" (Hansen, 2011), der understreger, at vi som mennesker er eksistentielt afhængige af at tilhøre fællesskaber. Vi har et dybt og grundlæggende behov for at høre til. Angsten for ikke at høre til (social eksklusionsangst) og længslen efter at høre til (longing for belonging) er almenmenneskelige grundvilkår. Derfor er det smertefuldt ikke at være med og opleve sig som en del af et fællesskab. For nogle børn fører oplevelsen af udelukkelse til så stor frustration,

at de i afmagt bliver udadreagerende og voldsomme. Andre håndterer det på stille måder, hvor de kan blive "usynlige" for andre børn og voksne.

De erfaringer, vi gør os i sociale samspil, får betydning for, hvordan vi forstår os selv, og hvordan vi fremadrettet handler. Børn, der oplever adgang til fællesskaber og bliver mødt som værdifulde deltagere, udvikler forudsætninger for at tilgå nye fællesskaber med selvtillid og gåpåmod. Børn, der gentagne gange oplever fravalg og udelukkelse, kan udvikle en selvforståelse af ikke at passe ind eller høre til. De kan miste modet, trække sig og ende med at blive opfattet som nogen, der selv vælger at stå udenfor (Holm Poulsen, 2021; Kousholt & Madsen, 2024).

Mindsk utrygheden

Som voksne kan vi mindske den usikkerhed og utryghed, der kan opstå omkring tilhørsforhold ved at skabe trygge rammer for, hvem børnene skal være sammen med. Vi skal ikke overlade det til børnene selv at finde sammen, da det i sådanne situationer synliggøres, at de har forskellige sociale positioner og deraf sociale muligheder. Og fordi det ofte er de samme, som står alene tilbage eller havner i gruppen, der er til rest.

På den baggrund bør vi undlade at sige: "Find sammen to og to". Fra et voksent perspektiv kan det virke enkelt og ligetil, men anderledes stiller det sig for børnene. I en 9. klasse observerede jeg, at idrætslæreren ofte bad eleverne finde sammen i makkerpar, og jeg bemærkede, at det var den samme elev, der stod tilbage. Eleven håndterede den ubehagelige situation ved at forlade undervisningen. Det skete ubemærket, fordi ingen spurgte efter ham, ingen savnede ham. Han var tilovers.

At tage hånd om, hvem børnene skal være sammen med, er vigtigt i alle sociale sammenhænge, herunder undervisningssituationer, fritidsaktiviteter og kirkens fællesskaber. Det gælder ved samarbejdsopgaver i skolen uanset klassetrin. Det gælder på ture, hvor børn kan spekulere over og blive usikre på, hvem de skal sidde ved siden af i bussen og sove på værelse med. Det gælder til forældrearrangementer, hvor nogle børn kan opleve dobbeltteksklusion, fordi deres forældre ikke bliver opsøgt af de andre børns forældre og derfor kommer til at sidde alene. Der er potentielt mange situationer, hvor man kan blive usikker og sårbar i forhold til, hvem man skal gå hen til og være sammen med. På en efterskole kan man opleve elever, der underlader aftensmaden, hvis de selv skal finde en plads i spisesalen. Spørgsmål som: "Hvor skal jeg sætte mig, hvem vil mig, og hvem vil mig ikke?" kan fylde og skabe social usikkerhed.

Et vigtigt aspekt af det inkluderende arbejde er derfor at skabe adgang til fællesskaberne ved at tage hånd om gruppedannelser, og hvem børnene skal være sammen med. Samtidig er det også vigtigt at arbejde med sociale dynamikker i fællesskaberne.

Hvad er et fællesskab?

Ofte forstås fællesskaber som en social ramme eller

en samling af mennesker, der har noget til fælles. Fællesskaber er noget, man kan være en del af, være på kanten af eller stå udenfor. Oplevelsen af at være en del af et fællesskab knytter sig i denne optik til at befinde sig inden for fællesskabets ramme. Det vil sige, at kommer man i fodboldklubben, er man som en naturlig konsekvens af denne forståelse en del af fodboldfællesskabet, ligesom man er en del af klassefællesskabet, når man går i den pågældende klasse. Det samme gælder i relation til kirkens fællesskaber. Denne fællesskabsforståelse indebærer, at der ofte fokuseres på at få børn og unge inden for fællesskabets ramme for at sikre oplevelsen af at være med.

Fællesskaber kan imidlertid også forstås mere dynamisk – som "fælles skabelse". Her anskues fællesskaber som processuelle og foranderlige. Med andre ord er fællesskaber noget, vi som mennesker er sammen om at skabe. Vi relaterer os ikke blot til hinanden, men vi er sammen om noget. Når vi forstår fællesskaber som "fælles skabelse", sætter vi fokus på sociale processer og dynamikker i fællesskabet. Oplevelsen af at være en del af et fællesskab knytter sig derfor ikke kun til at befinde sig inden for fællesskabets ramme, men også til muligheden for at blive inddraget, bidrage og have indflydelse på det fælles.

» Fællesskaber er noget, vi som mennesker er sammen om at skabe. Vi relaterer os ikke blot til hinanden, men vi er sammen om noget.

I skolen handler det bl.a. om muligheden for at blive inddraget i og bidrage til de fælles undervisningsaktiviteter. Det handler også om muligheden for at tage del i klassens sociale liv, som det udfolder sig i frikvartererne. Eller at blive inddraget i de samtaler og aktiviteter, der opstår i andre sociale sammenhænge. Hvis man er fysisk til stede sammen med andre, men ikke bliver inddraget eller får mulighed for at bidrage, er man ikke inkluderet. Sådanne situationer kan i stedet skabe en oplevelse af at stå udenfor, være uønsket og grundlæggende forkert. At skabe inklusion i skole og kirke knytter sig derfor til måden, fællesskaber fungerer på, og hvordan vi forstår og møder hinanden.

Fællesskabende arbejde

Når vi forstår fællesskaber som fælles skabelse, bliver udgangspunktet ikke børn og unges relationer, men det de er sammen om. Det betyder, at vi kan arbejde med relationer ved at samle børn og unge om meningsfulde aktiviteter. Aktiviteten bliver udgangspunktet frem for relationen. Dette adskiller sig fra en tilgang, hvor man forsøger at få et barn med i fælles-

»

» skabet ved at koble det på de andre børn. En sådan indsats kan nemt mislykkes, både for de børn der får til opgave at inddrage en anden, og for barnet der oplever at være opgaven.

I det fællesskabende og inkluderende arbejde er fokus på at organisere (faglige) aktiviteter, hvor alle på forskellige måder har mulighed for at deltage og bidrage. Her er det betydningsfuldt at være opmærksom på børns og unges interesser, styrker og potentialer – særligt i forhold til dem, der befinder sig i usikre og sårbare positioner. Ved at planlægge aktiviteter med blik for deres interesser og styrker skabes der mulighed for, at de kan bidrage og blive anerkendt i fællesskabet. Dermed bliver det muligt for børnene at få øje på nye sider af sig selv og hinanden.

Børn, der står på kanten af fællesskabet, har i særlig grad brug for de voksnes hjælp til at blive synlige og positivt bemærket af de andre børn og forbundet til dem. Dette gøres ikke ved at sætte fokus på relationer, men gennem de fælles aktiviteter.

At forbinde børn gennem fælles aktiviteter

Nedenstående eksempel er fra et frikvarter på en skole, hvor lærere og pædagoger er optaget af at skabe deltagelsesmuligheder for børnene gennem fælles aktiviteter. Og i denne bestræbelse stiller de sig til rådighed for børns deltagelse og fælles skabelse.

Det er frikvarter, og en pædagog spiller et boldspil sammen med 14 børn på græsarealet. Flere børn kommer til, nogle går selv med ind i legen, mens andre står lidt derfra og kigger. Pædagogen inviterer dem ind i legen og fordeler dem på to hold. Der er nu 31 børn på tværs af årgange med i legen. Indimellem er der børn, som ikke kender reglerne, eller som kommer til at snyde lidt. Pædagogen skifter mellem at være på de to hold, hvor han forklarer regler og hjælper børnene med at løse de konflikter, der opstår i forbindelse med snyd. Da alle kender reglerne, og legen er godt i gang, trækker pædagogen sig, står på sidelinjen og kigger på, mens han hepper og opmuntrer. På et tidspunkt er det ene hold ved at miste modet lidt, da de bliver ved med at tabe. Pædagogen går så ind på deres hold og hjælper dem. Da holdene er ligeværdige på point, siger pædagogen, at han lige skal ind og gøre klar til undervisningen, men at de bare skal spille videre. Inden han går ind, står han et stykke derfra og kigger på legen, der fortsætter uden hans tilstedeværelse (Holm Poulsen & Jakobsen, 2024).

Observationen er et eksempel på, hvordan man kan arbejde med børns relationer og fællesskaber ved at rette fokus på det, børnene er sammen om. Pædagogen samler børnene om en fælles aktivitet, og denne aktivitet er så fleksibel, at flere børn kan inddrages og bidrage. Her er det ikke regler og rammer, der er styrende for, hvor mange og hvem der kan være med. Aktiviteten er heller ikke båret af et konkurrenceelement, men af intentionen om at invitere ind og forbinde børnene med hinanden gennem den fælles aktivitet. I situationen lykkes det pædagogen at få samlet børn på tværs af årgange, hvilket kan bidrage til nye sociale muligheder på tværs af klasser og alder.

Det er også værd at bemærke den måde, som pædagogen involverer sig på. Han står ikke på sidelinjen og betragter aktiviteten. Han involverer sig heller ikke så meget, at aktiviteten falder sammen, når han forlader stedet. I stedet stiller han sig til rådighed for børnene, hvilket indebærer, at han er på forskellige hold, trækker sig og iagttager børnenes samspil, træder til igen og understøtter aktiviteten, trækker sig og iagttager. Han forlader først stedet, da han vurderer, at aktiviteten kan fortsætte uden hans tilstedeværelse.

Afhængigt af børns alder er der selvfølgelig forskellige måder at involvere sig på og forskellige former for aktiviteter, der er relevante. Pointen er, at vi kan forbinde børn og unge gennem fælles og meningsfulde aktiviteter, hvor vi voksne på forskellige måder stiller os til rådighed. Dette gælder også i relation til skolens undervisning.

Essensen af inklusion

At skabe deltagelsesmuligheder for børn og unge i skolen, fritidsaktiviteter og kirkens fællesskaber er kernen i det inkluderende arbejde. Et vigtigt skridt er at sikre adgang for alle ved at tage hånd om, hvem børnene og de unge skal være sammen med. Dette kan mindske utryghed og social eksklusionsangst. Oplevelsen af at være med knytter sig ikke kun til at være sammen med andre, men til muligheden for at blive inddraget, bidrage og have indflydelse på det fælles. Derfor er fokus på de fælles aktiviteter, og hvordan de kan tilrettelægges og udvikles, så alle oplever at være med og kan bidrage værdifuldt. Børnene kan derigennem erfare, at de betyder noget for undervisningen, for andre og for fællesskabet, og at de grundlæggende – i al deres forskellighed – er værdifulde. Dette er essensen af inklusion.

Referencer

- Hansen, H.R. (2011): (Be)longing: Forståelse af mobning som længsel efter at høre til. *Psyke & logos*, 32(2), 480-544.
- Holm Poulsen, C. (2021): *Skolevanskeligheder og inklusionsmuligheder: Fra et børneperspektiv*. Hans Reitzels Forlag.
- Holm Poulsen, C. & Jakobsen, L. K. (2024). *Pædagogers bidrag til at mindske skolefravær og skabe skoletilhør*. BUPL.
- Højholt, C. (2001). *Samarbejde om børns udvikling*. Gyldendal.
- Kousholt, D. Dyreborg Madsen, C. (2024). *Eskalerende skolevanskeligheder og Kamillas vej tilbage til skolen. Pædagogisk psykologisk tidsskrift*, 61 (2), 46-55.
- Søndergaard, D. M. (2009). *Mobning og socialeksklusionsangst*. J. Kofoed & D. M. Søndergaard (red.). *Mobning - sociale processer på afveje*. (s. 21-58). Hans Reitzels Forlag.
- Testmann, L. (2021). *Konflikter og fællesskaber blandt børn i skolen - perspektiver på inklusion som kontinuerlig udfordring*. Ph.d.-afhandling. Aarhus Universitet.
- Tybjerg, G. (2023). *Unge og ulige deltagelsesbetingelser i udskolingen*. Ph.d.-afhandling. Roskilde Universitet.
- Bemærk: Du kan booke foredrag med Christina Holm Poulsen gennem KPI, da Christina er med i KPI's underviserkorps i projektet "Frimodigt forældreskab". Se mere om foredragene på næste side og på KPI's hjemmeside.**